Găsim, ce e drept, pasaje lungi traduse cuvînt cu cuvînt după textul grec al edițiilor de care dispunem. Nu putem însă ști dacă Milescu nu a procedat la fel și în rest, dacă, deci, cele ce ni se par a fi modificări ale lui, semnul unor intervenții cu preocupări stilistice etc., nu sînt de fapt chiar cuvintele copiei grecești pe care a folosit-o. În ce privește traducerile locurilor biblice ale *Vechiului Testament* (care pot fi comparate cu altă traducere a lui Milescu din aceeași perioadă), observăm că ele (în total opt) sînt, cu o singură excepție (*Isaia* XXVI, 18; citatul din *Psalmi* CXLVIII, 4 poate fi greșeala copistului), traduceri cuvînt cu cuvînt ale textului lui Atanasie[11].

4. Textul integral al „Cărții cu multe întrebări"

Erorile și lacunele ediției P.V. Haneș îndreptățesc republicarea acestui text, după ms. rom. 494 al Bibliotecii Academiei, a cărei paginație este notată marginal. Referințele și comentariile din subsol sînt ale noastre. Numărătoarea întrebărilor a fost consemnată după edițiile textului grec. Adaosurile spătarului față de textul lui Athanasie al Alexandriei au fost evidențiate prin *cursive* și paranteze drepte. Am marcat de asemenea, în note, lacunele față de original. Cuvintele greșit transcrise au fost îndreptate în text menționînd forma eronată în note, iar prescurtările obișnuite au fost completate tacit.

[11] La edițiile românești notate de P.V. Haneș de adăugat retipărirea în 1816 a traducerii din 1803, în cartea Επιτομὴ τῶν θείων δογμάτων, traducere după Athanasie din Paros, publicată la mănăstirea Neamț, p. 329—344 și edițiile București, 1821, 1827 și Craiova 1857. Traducerea lui Gherontie din 1803 (păstrată și în ms rom. 1604 al Bibliotecii Academiei), ca și aceea din 1741 par a fi făcute după ediția greacă publicată de A. Bortoli, Veneția, 1739. Vezi și *Catalogul cărților populare publicate de N. Glyky*, în articolul lui K.D. Mertzios, Ἠπειροτικὰ χρονικά, 10(1935), p. 172. Ipoteza lui P.V. Haneș că tălmăcitorul din 1803 cunoștea versiunea lui Milescu nu e convingătoare și alăturarea celor două traduceri nu demonstrează decît folosirea aceluiași original grecesc. Scrierea lui Pseudo-Athanasie s-a bucurat și de o intensă răspîndire prin manuscrise românești, sau prin ediții grecești aflate în vechile biblioteci din țara noastră. Vezi asemenea manuscrise și ediții într-o mare bibliotecă moldovenească („3 [ex.]) Bogosloviia Sf. Athanasie cel mare — tipărit", probabil ediția 1803; „1 asemenea prescrisă"; „4[vol.] Athanasie patriarhul Alexand[riei] — 2 rînduri", în vreo ediție greacă completă din cele citate *supra;* „1 tom a sf. Athanasie cel mare — izvod de pe cele grecești"), la D. Fecioru, *Un catalog vechi de manuscrise și cărți al bibliotecii m-rii Neamțu* în „Bis. Ort. Rom." 59(1941) p. 420—421, 440.

CARTE CU MULTE ÎNTREBĂRI FOARTE DE FOLOS PENTRU MULTE TREBI ALE CREDINȚEI NOASTRE 269r

tălmăcită de Nicolae Spăt[arul] de pre limba grecească pre limba noastră proastă rumunească, întru trecutul anilor dela Hristos 1661, în luna lui ghen[arie], 10 dni.

Întrebări pentru dumnezeire [I]: Ce iaste Dumnezeu?

Răspuns: Dumnezeu iaste duh fără de trup, nevăzut și necunoscut; și iarăși, Dumnezeu iaste fire necunoscută, ochiu neadormit, gînd neîncetat; și iarăși, Dumnezeu iaste pricina, adecă făcătoare a toată lumea văzută și nevăzută.

Întrebare [II]: Pentru ce să zice Dumnezeu Dumnezeu și nu într-alt chip?

Răspuns: Dumnezeu să zice *pre* [*limba grecească* θεός, *iară pre limba letenească* deus, *iară rumânește să chiamă Dumnezeu, care nume iaste luat dela letinie, în ce chip și mai jumătate de limbă rumânească luată dela letini, letinii iară au luat dela greci, că după limba jidovească cea grecească-elinească iaste*], adecă cela ci véde toate, și iarăș θεός să înțelége sîrguitor, adecă cela ci sîrguiaște, și să află în toată lumea.

Întrebare [III]: Dară cîți dumnezei sînt?

Răspuns: Unul iaste Dumnezeul dumnezeilor și Domnul domnilor și fără de singur Dumnezeu altul n-au fost, nici iaste, nici va fi. [*Aceasta întrebare s-au pus pentru căci și la* Psaltire *zice cum:*] „Eu am zis: dumnezei veți fi și fii Celui de sus toți. [*Iară voi ca niște oameni murind, și ca unul dentre boiari cădeți*"[12], *care prorocie să zice pentru noi oamenii*].

Întrebare [IV]: Dară de vréme ce iaste un Dumnezeu, pentru care lucru zicem noi, cum crédem noi, un Dumnezeu în trei fețe, [*au în trei obraze, au în trei staturi*], adecă Părintele, Fiiul și Duhul Svînt, care lucru iaste[13] că sînt trei, nu iaste unul: pentru acéia ne învață, cum vom créde și întru Dumnezeu, și în trei féțe să crédem ce are

[12] *Psalmi* 81, 6.
[13] Înseamnă.

dumniziirea? Pentru căci foarte iaste lucru acesta minunat, Dumnezeu să aibă trei féţe, [*au obraze, au staturi*]!

Răspuns; Foarte iaste lucru minunat întrebarea aceasta, taina acea necuprinsă a Svintei Troiţe, însă după cît ajungem mintea pămîntească şi cuget slab, foarte cu inimă curată şi cu suflet gata ascultăm taina aceasta, [*fiind depărtaţi de toate lucrurile pămînteşti*], întru tot curat ascultă:

Arătatu-ţi-am mai sus cum Dumnezeu iaste necunoscut. Pentru căci zicem că iaste necunoscut? Pentru căci că firea lui Dumnezeu nimea nu poate să o ajungă, nu tocma cu cuvîntul, ci nici cu cugetul. Pentru acéia, cît cunoaştem iarăşi den darul dumnezeesc, iertăm[14] şi zicem aşa:

Soarele unul iaste la vedere, iară trei féţe are, pentru căci iaste vasul soarelui, şi iaste raza soarelui, şi iaste lumina soarelui, iată că iaste un soare şi are trei staturi. /
269v Pentru căci iaste vasul soarelui, unul; şi că raza iarăşi iaste a doao, care pogoară asupra pămîntului; şi iaste şi lumina, a treia, care luminează prin locuri umbroase şi fără de rază, deci iată că zicem trei obraze: vasul, raza, lumina. Iară nu zicem trei sori, ci un soare zicem, şi iarăşi zicem nu cu un obraz, ci cu trei obraze. Pentru căci să[15] te vor întreba cîţi sori sînt în ceriu, vei zice adevărat cum iaste unul, iară să te vor întreba cîte obraze au féţe are soarele, vei zice că are trei: vasul său şi raza şi lumina; şi cugetă şi pentru Dumnezeu că unul iaste, iară în trei féţe iaste: Părintele şi Fiiul şi Duhul Sfînt; însă cum vei zice cum în ce chip la conoştinţa noastră iaste un soare în trei féţe, şi închipuim aşa dumnezeirea cea neînchipuită: Părintele să închipuiaşte vasul soarelui; Fiiul să închipuiaşte razei soarelui; iară Duhul Sfînt să închipuiaşte luminei soarelui. Şi aşa să zicem: soarele are vas, rază şi lumină, iară un soare iaste şi nu trei. Şi iarăşi ne întoarcem zicînd: la soare vasul şi raza şi lumina sînt toate neusebite pururea, căci nu se pot împărţi una de alta; aşijdirea şi la dumnezeire

[14] Traducătorul prelucrează liber originalul grec, omite cuvinte, dar nu alterează sensul. *Iertăm* este, probabil, o lectură greşită a copistului manuscrisului românesc original, pentru „între noi" (ἀλλήλους), din pasajul tradus liber şi incorect: „după cum cunoaştem noi *între noi*".

[15] *Să* = „dacă"; în text, greşit: *că*.

neobosit iaste şi au fost şi va fi Părintele şi Fiiul şi Duhul Sfînt, pentru căci nu să osebesc. Că un soare iaste, însă în trei féţe; un Dumnezeu iaste, însă în trei féţe. Şi iarăş: vasul soarelui naşte raza şi scoate lumina, aşa şi Dumnezeu Părintele naşte Fiiul, şi Cuvîntul său scoate Duhul Sfînt. Şi-ţi deşchide auzul foarte cu înţelepciune:

Raza soarelui pogoară din ceriu asupra pămîntului şi nici dentru vasul soarelui său să osibéşte, nici din ceriu, nici de pre pămînt, ci iaste[16] tot odată şi în vasul soarelui şi în ceriu şi pre pămînt şi pretutindenea: nici de sus nu iaste osebit, nici de jos; într-acela chip şi Fiiul şi Cuvîntul lui Dumnezeu pogorî pre pămînt, şi nici de la Părintele Dumnezeu lipsi, nici din ceriu, nici de pre pămînt şi pretutindinea. Şi iarăşi zicem cum în ce chip lumina soarelui iaste şi în vasul soarelui şi în raza soarelui şi în ceriu şi pre pămînt, şi întră şi pren case, şi pren tot locul luminează şi nu lipséşte de nicăirea, şi încă şi cu Părintele iaste, şi cu Fiiul, şi sus şi jos luminează pre tot omul, după cum zice Pavel apostolul, vasul cel ales cum „Duhul Sfînt toate le cearcă adîncurile lui Dumnezeu" şi alte toate[17] şi iarăşi în ce chip nu ştim [*pre Ilie prorocul*] în ce chip şi cum au fost, iară deaca vedem faţa zugrăvită în icoană, atunci puţinel cunoaştem [*pe prorocul acela*] în ce chip au fost, măcar că nu iaste icoana...[18]

...născut de la suflet, într-acelaşi chip şi Fiiul şi Cu- 261v
vîntul lui Dumnezeu iaste născut de la Părintele Dumnezeu. Şi în ce chip sufletul scoate răsuflarea, aşa într-acela chip şi Duhul Svînt iaste ieşit de la Părintele Dumnezeu. Şi iarăşi zi aşa: sufletul, cuvînt şi răsuflare, un suflet iară nu trei; aşa şi Părintele şi Cuvîntul şi Duhul Svînt, un Dumnezeu iară nu trei. Neusebit iaste sufletul, cuvîntul şi răsuflarea, neusebit iaste Părintele şi Fiiul şi Duhul

[16] În text, greşit: *iase*.

[17] *I Corinteni* 2, 10.

[18] Întrerupere în manuscris (f. 269v, r. 3 de jos) corespunzînd cu 60 de rînduri din ediţia greacă de la Colonia, 1686. Urmează fraza: „*Căci după cum sufletul este nenăscut, aşa şi Dumnezeu şi Tatăl este nenăscut; şi după cum cuvîntul este...*" (apoi ca în text). P.V. Haneş a văzut în fraza precedentă dela f. 269v, o interpolare şi, ignorînd continuarea de la f. 261r, a trecut direct la f. 275v, vezi „Glasul Bisericii" 21(1962), nr. 1—2, p. 82 jos. În ms 494 urmează o filă albă, intercalată la legat, desigur pentru completarea textului lacunar.

Svînt. Nevăzut iaste sufletul, nevăzut iaste și Dumnezeu. Și într-acesta chip, cînd te îndoiești pentru dumnezeire în ce chip iaste și gîndești și socotești singur, și zici[19] așa: „Cum și în ce chip poate să fie un Dumnezeu și iarăși să fie în trei fețe?", atuncea încă îți ado aminte, puind pildă sufletului tău, și socotéște zicînd așa: „Și eu încă am suflet, iară în trei féțe iaste, pentru căci iaste sufletul, cuvînt și cu răsuflare; așa și Dumnezeu unul iaste, iară în trei féțe, pentru căci iaste Părintele și Fiiul și Duhul Sfînt". Și iarăși, singur zicînd întru sine: „În vréme ci sufletul și soarele carele sînt fapte lui Dumnezeu și sînt în trei féțe, și acéle trei féțe iarăși se întorc la o fire, cu cît mai vîrtos Domnul Dumnezeu, făcătoriul acestora, să nu fie așa și în trei féțe?". Adecă adevărat așa iaste și așa trebuie a crede cu toată credința noastră, pentru ca să nu cădem în vreo greșală de moarte sau în sulița ereticilor. Cătră aceasta și altă pildă încă voi arăta[20].

PENTRU SVÎNTA TROIȚĂ

Iată, focul unul iaste, ci în trei obraze iaste, pentru căci unul iaste ci să chiamă anume foc, altul iaste al doilea iarăși obraz arzătoriu, al treilea iarăși lumina focului. Deci iată că și la foc unul iaste focul, însă în trei féțe, căci iaste foc și arde și lumină, iară o fire a focului iaste, iară nu trei. Așa închipuiaște și la dumnezeire: Părintele închipuiaște focul, arderea iaste Fiiul, lumina iaste Svîntul Duh; un foc iaste, un Dumnezeu iaste, trei fèțe are focul, trei fèțe are dumnezeirea. De care lucru socotim la un om cu bună credință să fie destul atîta cîte am arătat ca să crează Svînta Troiță. Iară pentru aceasta tot mai ascultă, și altă taină să știi. Cuvîntul omului are naștere că naște din suflet, altă naștere se naște den buze; pentru căci naște cuvîntul omului dela suflet cînd gîndește omul să zică ceva, și acest[21] cuvînt, adecă gînd, iaste întîia naștere
261v cuvîntului, pen|tru că îl gîndéște acela cuvînt întru sine

[19] În text, greșit: *zi*.
[20] Marginal: *Altă pildă pentru Svînta Troiță*.
[21] În text, greșit: *aceasta*.

iară nu-l grăiește prin buzele sale, ci-l ține sufletul, [*însă nu-l zice*[22] *cuvîntul acela*]. Și se chiamă gîndul acesta nașterea cea dintîi a sufletului ce naște cuvîntul; însă măcar că e născut cuvîntul dintru suflet, iară la iveală nu să știe, nici să cunoaște. Iară cînd îi iaste voia sufletului să arate cuvîntul, atuncea naște și a doua naștere prin buze. Și aceasta a doao naștere prin buze arată cuvîntul la toți și nu se mai chiamă cuvînt necunoscut, pentru căci cînd grăiește cuvîntul prin buze atuncea toți înțeleg[23].

[*Așa și Fiul lui Dumnezeu îndoită are naștere, una de la Părintele mai denainte de vèci, alta de la Fecioara Mariia, mai apoi și cuvîntul nostru în ce chip cum arătăm și mai sus. Pentru acéea cuvine-să creștinului bun a créde întru toate, că așa zice* Scriptura. *Căruia i se cuvine cinstea și mărirea în véciia vécilor. Amin*].

Întrebarea [V]: Ce iaste a Sfintei Troițe? 275v,r.8

Răspuns: Putéria, bunătatea, firia, dereptatia și altele toate cîte li se cuvine într-un chip le are Părintele, Fiiul și Duhul Sfînt, fără osibirea lor obrazelor.

Întrebare: Ce iaste a Părintelui?[24]

Răspuns: Nenăscutul.

Întrebare: Ce iaste a Fiiului?

Răspuns: Născutul.

Întrebare: Și ce iaste a Prea Svîntului Duh?

Răspuns: Purcesul, ieșitul.

Întrebare: [VI]: La dumnezeire cîte firi mărturisești?

Răspuns: O fire, zic, o cinste, o destoinicie, o dumneziire.

Întrebare [VII]; Cîte staturi mărturisești[25] la dumnezeire?

Răspuns: Trei staturi, trei obraze.

[22] În text, greșit: *său*.
[23] De aci pînă la sfîrșitul răspunsului la *Întrebarea a IV-a*, textul originalului grec este diferit, comentează pe larg comparația dintre „theanthropia" lui Hristos și „Nașterea Cuvântului". Traducătorul rezumă sfîrșitul răspunsului, iar copistul, întîlnind în textul pe care-l transcria (text greșit legat, firește) *Povestea svintelor săboară*, crezînd că acolo ia sfîrșit traducerea din Athanasie, a adăogat obișnuita formulă finală. Textul continuă însă cu întrebarea a V-a, la f. 275v.
[24] Următoarele trei întrebări și răspunsuri rezultă din descompunerea ultimei fraze din Întrebarea a V-a.
[25] În text, greșit, *mărturisește*.

Întrebare [VIII]: Pentru ce să chiamă Părintele Părinte?

Răspuns: Pentru că elinéşte să chiamă πατήρ, adecă toate le păzéşte.

Întrebare [IX]: Dar Fiiul pentru ce?

Răspuns: Pentru că e născut de la Părintele[26].

Întrebare [X]: Dar Duhul Svînt?

Răspuns; Pentrucă elinéşte să chiamă πνεῦμα, ce să tîlcuiaşte suflătoriu, adecă suflă darurile dumnezeirei în multe féliuri pre cei vrédnici, deci cum arată *Scriptura*[27].

Întrebare [IX]: Cîte pricini pui la Dumnezeu?

Răspuns: O pricină zic că iaste la dumnezeire: singur Părintele nenăscut naşte Fiiul, porneşte Sfîntul Duh, deci trebuie să ştim cum numai singur Părintele iaste pricina, iară Fiiul iaste pricinuit şi Duhul iară pricinit, deci o pricină iaste, numai Părintele, iară céle pricini[te] doaoă, Fiiul şi Duhul Svînt; şi să chiamă pricină Părintele pentru că naşte şi nu să naşte, porneşte şi nu să pornéşte.[28]

Întrebare [XIII][29]: La Svînta Troiţă, [*pentru acéste trei obraze*], care iaste întîi: [*Părintele, au Fiiul, au Duhul Svînt*]?

Răspuns: La Svînta Troiţă nu iaste nici unul întîi, nici apoi, ci tot odată, pentru acéia odată Părintele, odată Fiiul, odată Svîntul Duh, pentru acéia să zic odată neîncepute.

Întrebare: Ce iaste neînceput?[30]

Răspuns: Neînceput să zice un lucru ce iaste mai nainte de-ncepătură. [*Deci Dumnezeu nu are începătură, ci iaste mai nainte de început*]; neînceput iaste dară Părin-
f. 276r tele, neînceput Fiiul, neînceput Svîntul Duh. | Iată că sînt trei odată neîncepute şi iaste nici una mai nainte sau mai înapoi.

---

[26] Traducere cu totul inexactă; autorul stabileşte de fapt egalitatea dintre Tatăl şi Fiul printr-un joc de cuvinte avînd sens doar în limba greacă.

[27] În textul grec, citat din *I Corinteni* 2, 10, omis de traducător.

[28] Întrebarea a XI-a şi răspunsul ei nu au fost traduse, poate pentru că reprezintă doar o dezvoltare a răspunsului imediat precedent.

[29] În text: *31*, inadvertenţă pentru 13.

[30] Întrebarea şi răspunsul ce urmează sînt desprinse din întrebarea a XIII-a.

Întrebare [XIV]: Ivéşte-ne şi acesta lucru: cum Fiiul şi Cuvîntul lui Dumnezeu naşte den Părintele, că acesta iaste un lucru minunat.

Răspuns: În vréme ci Dumnezeu iaste nevăzut şi necunoscut, nice acesta lucru vom putea să-l alegem, căci în ce chip va putea să se cunoască lucrul ce nu e cunoscut? Iară după cît ajunge firia omenească, vom sili să arătăm: cum cuvîntul omului naşte de la suflet fără de nici o pricépere sau zăbavă la mijloc, aşa se naşte şi Fiiul şi Cuvîntul lui Dumnezeu dentru Părintele; şi în ce chip naşte [*raza din soare, şi*] lumina din lumînare, şi foc din foc, aşa să naşte şi Fiiul dela Părintele; [*acéstea socotéşte şi pentru naşterea Fiiului lui Dumnezeu*].

Întrebare [XV]: Şi Svîntul Duh cum iase dela Părintele?

Răspuns: Cade-se a şti, şi pentru aceasta să nu întrebi, pentru că acesta iaste lucru necunoscut; ci după putinţă iaste să arătăm că în ce chip răsuflarea omului iase din suflet, aşa şi Duhul Svînt din Părintele iase; şi în ce chip iaste Evva nici născută, nici nenăscută[31], ci oarecum pren mijlocul acesta, aşa şi Duhul Svînt; că Adam iaste nenăscut, Sith născut şi Evva scoasă, că Evva nici să născu, ca Sit[32], nici era nenăscută ca Adam, ce ieşi din coasta lui Adam. Şi era Adam nenăscut, pildă Părintelui celui nenăscut, Sit născut, pildă Fiiului celui născut, şi Evva din coasta lui Adam ieşită, pildă Svîntului Duh celui ieşit din Părintile. Pentrucă în stremoşii noştri se arată şi pilduiaşte Svînta Troinţă, ci numai Adam şi Sit şi Evva era trupuri şi osibiţi de dînşii, iară Părintele şi Fiiul şi Svîntul Duh nici trupurile sînt, nici osibiţi unul de altul, ci fără trupuri sînt şi neîmpărţiţi.

Întrebare [XVI]: Oare Dumnezeu începe-se într-un loc, au ba?

Răspuns: Foarte-ţi strînge mintea la un loc şi socotéşte: Dumnezeu iaste nevăzut şi necuprins, pentru că unde nu să încape Dumnezeu nicăirea, nici să véde, ci pretutindenea iaste de faţă şi toate le plinéşte. Acéste cuvinte sînt destul pentru bogoslovie[33]. Iară [*dela Adam*] vom în-

---

[31] În text. greşit: *necunoscută.*

[32] În text: *Thit.*

[33] În text, greşit: *blagoslovie.*

cépe pentru împelițarea[34] Fiiului lui Dumnezeu [*ce se chiamă*][35] Hristos.

Întrebare [XVII]: Voi să știu ce iaste acesta Hristos?

Răspuns: Mai sus ț-am arătat pentru Svînta Troiță cum iaste Părintele un obraz, Fiiul alt obraz, Duhul Svînt alt[36] obraz; pentru acéia trebuie să știi cum acesta Fiiul s-au împelițat cu trupul nostru și umblă ca un om pre pămînt
și după ce să împeliță să chiemă Hristos, pentru că Hris-
tos, adecă „uns", fu dumnezeirea de omenie. Deci[37] să
chiamă uns, adecă χριστός pre limba elinească, că pen-
f. 276v tru căci s-au împelițat | Fiiul și Cuvîntul lui Dumnezeu.
[*Pentru acéia să chiamă Hristos*].

Întrebare [XVIII]: Dară ce lipsă avu Fiiul ca pentru să se împelițească și pre pămînt să umble?

Răspuns: Dumnezeu nici o lipsă nu avu pentru ca să se împelițeaze, ci[38] oamenii fiind bolnavi tribuia-le vindecare. Că în vréme ce făcu Dumnezeu ceriul și pămîntul și toate cîte sînt într-însul, și zidi pre om și-l puse în mijlocul raiului și-i porunci lui puindu-l împărat pre toată zidirea și să lăcuiască în rai, ca o pildă a lui Dumnezeu, iară văzînd acesta lucru diavolul [*ce să înțélege pre limba grecească cel pîrîș*], și zavistuind pentru cinstea omului, sfătui pre om să nu asculte de Dumnezeu. Iară omul, neavînd știința răotății a diavolului, ascultă sfatul lui și nu ascultă cel dumneezesc și de atuncea luo și moarte den păcat, așijdirea și alalți toți oamenii pre rînd, căci s-au tras dintru neamul lui, au urmat păcatul acela, și se întări păcatul asupra oamenilor den stremoșii lor. Și trimése Dumnezeu proroci și dascali în lume pentru ca să învéțe pre oameni ca să se întoarcă dintru păcate și nu-l putură îndrepta prorocii acesta lucru. Iară pentru acesta lucru singur Dumnezeu întru sine zise: „Pogorî-voi și mă voiu îmbrăca în trup și mă voiu face și eu om și voi povesti zidirea mînelor méle și se vor întoarce de înșălătura diavolului și tot omul va fi ca Dumnezeu, însă nu den fire, ci

[34] Întruparea.
[35] În text, greșit: *să se chiame.*
[36] În text, repetat.
[37] În text: *dece.*
[38] În text: *și.*
[39] În text, greșit: *perire.*

den darul dumnezeesc". Acesta lucru vru-l Fiiul, însă cu bună voie a Părintelui și cu odată îndemnarea a Sfîntului Duh, pogorî den ceriu pre pămînt, și intră întru zgău de fecioară prea curată și, împelițîndu-se, să făcu om deplin și umblă pre pămînt cu oamenii, ca un om adevărat, nu la părere[39].

Întrebare [XIX]: Și în ce chip iaste fecioară să nască și iarăș rămîe fecioară? Aceasta minune foarte ne îngrozéște.

Răspuns: Măcar că ne pare acesta lucru minunat foarte și preste fire, iară nu iaste lucru omenesc, ci iaste dumnezeesc. Pentru acéia „Minunat întru faptele lui iaste Dumnezeu"[40], [*pentru căci să zic „cuvîntul acesta iaste minunat", adecă faptele ce face sînt de minunat*]. Ci ascultă și pentru Fecioara ce născu: adu-ți aminte pentru Adam cum ca o fecioară era, și născu pre Evva, și iarăși fecior au rămas; deci în ce chip și Adam și mai nainte de a naște pre Evva fecior era și după ce născu pre dînsa iară întru același chip rămase cum au fost întîi, așa și Fecioara Mariia fecioară fu mai nainte de nașterea lui Hristos, și după ce-l născu
iarăș rămase fecioară. [*Iată că ți se dezlegă minunea*]. Și
iarăș zicem: | cum o cășcioară mică și spre răsărit să aibă 277r
o ferestrue mitutică de sticlă curată și răsărind soarele
să pogoară zarea și lovéște în sticla acéia și sticla întru nimic nu se despică, nici să strică, ci rămîne sănătoasă, iară raza tréce și luminează toată casa, iară trecînd soarele din casă tréce, iase și lumina den casă, și den sticlă raza, și intră și iase raza prin sticlă, iară pentru acéia nimic nu se vatămă, într-acesta chip și la Pururea Fecioara Maria[41] să socotești. Că așa și svinția sa, fiind ca o casă foarte închisă, bine lovi ca o rază Fiiul lui Dumnezeu, pogorînd din ceriu, și intră și ieși dintr-însa și întru nimică atingere de strecăciune nu fiace [*în ce chip mai sus am adus pilda sticlei ce am scris*]. Iară pentru acéia mai am o pildă și ți-o voiu spune și aceasta, iară tu foarte să te iai aminte și să-ți deșchizi auzul înțelégerii. Mărgăritariul la Marea Roșie să face, și într-acesta chip să face: că marginea mării aceia iaste prund nu adînc și acolo naște scoici, însă să

[40] Cp. *Psalmi* 67, 36.
[41] În text, greșit: *puteria Fecioarei Mariei.*

chiamă acéli scoici *piine*[42], carele să mănîncă în toată marea multe de acéstia, iară acolo sînt fără de seamă multe pre margine. Deci stau acéstia scoici pururea la marginile mării. Deci deschizîndu-se şi primind hrană în găurile lor, deci stînd piina deşchisă şi aşteptînd să cază mîncare, făcîndu-se acolo adins fulger, coboară fulgerul cătră înse şi află scoicile piinii deşchise şi întră într-însele şi întră înlăuntru unde-s scoicile şi fulgerul astupîndu-se acolo să învăluiaşte şi întră în ochii piinei şi luminîndu-i îi face mărgăritariu. Deci ieşind mărgăritariul den piină, cade întru apa Mării Roşiie şi aşa-l află ceia ce cearcă. [*Vezi cum să află mărgăritariul*]. Aşa socotéşte şi pentru împeliţarea a Cuvîntului lui Dumnezeu[43]. Marea este lumea, iar ca o piină stă Născătoarea lui Dumnezeu Mariia întru hramul dumnezeesc priimiind hrana cea cerească. Deci să pogorî Fiiul lui Dumnezeu ca un fulger şi întră întru Fecioară, cum întră la piină fulgerul, şi împletindu-se aşa cu trupul, lumină trupul, carele luo în ce chip am zice ca mărgăritariul. Aşa şi Hristos ca un mărgăritariu să născu den Prea Cinstita. Şi în ce chip mărgăritariul şi ceresc iaste şi pămîntesc, ceresc pentru fulger, iară pămîntesc pentru ochiul piinii, şi Hristos aşa iaste şi ceresc şi pămîntesc, ceresc după dumnezeire, iară pămîntesc după omenire. Şi în ce chip mărgăritariul se face fără de împreunare a parte băr-
277v bătească sau fămeiască, ci dentru fulger | şi dentru piine, aşa şi Hristos născu fără de împreunare bărbătească sau fămeiască, ci den dumnezeire şi den fecioară. Şi în ce chip mărgăritariul, de să va şi zdrobi, de multe ori ochii piinii să zdrobesc şi să topesc, iară nu şi lumina a fulgerului pate, ci lumina fulgerului nepătimită rămîne, iară ochii piinii să zdrobesc şi pat, aşa şi pentru Hristos trebue a socoti, cînd să munciia de jidovi, că împeliţarea trupului păţiia[44] şi durea, iar dumnezeirea fără chin au rămas. Şi

[42] În originalul grec: πίνναι.

[43] Comparaţia Întrupării cu formarea mărgăritarului în scoică (luată de vechii autori creştini de la naturalişti ca Pliniu, Theofrast, Ammianus, Aelianus) s-a bucurat de o mare răspîndire prin scrierile patristice, fiind reluată de Origen şi Sf. Efrem Sirul. V. în acest sens studiul nostru *Însemnări despre fulger, scoică şi mărgăritar*, în „Mitropolia Olteniei", 9(1957), nr. 9–10, p. 588–602.

[44] Pătimea. La fel *pate* – pătimeşte, *au păţit* – au pătimit.

zicînd această mărturie astupi gurile celora ce zic cum au păţit dumnezeirea şi înveţi împeliţarea cea de mărturie.

[*Întrebarea* XX]: Iar acéstea toate pre rînd bine le-ai arătat. Spune-mi dară şi aceasta: Pentru care lucru Dumnezeu nu spăsi[45] pre om fără de împeliţare, ce luo trup şi se împeliţă pentru a noastră mîntuire?

Răspuns: Pentru acest lucru bine întrebi şi ascultă bun răspuns de-nceput. Cînd rătăci omul, nu birui diavolul dumnezeirea, ci omeniia [*şi aşa au aruncat întru păcat*]. Deci în vriame ci nu birui dumnezeirea, ci omeniia, cuvinesă iarăş cu omeniia cea biruită ca să biruiască pre nepriatenul diavolul şi iarăş să agonisească, că, de-ar fi venit dumnezeirea golă, s-ar fi lăudat diavolul cum ce iaste, în vréme ci de dumnezeire fu biruit. Pentru acesta lucru nu priimi Dumnezeu cum singur golă dumnezeirea să lupte pre diavolul, ci aşa bine vru cum tocma şi omeniia céia ci fu biruit diavolul iarăşi să biruiască pre diavolul. Că putea singură dumnezeirea să biruiască pre cel viclean fără trup, ce nu vru să facă aşa, ci să puse într-un trup dumnezeirea, carele lucru văzînd diavolul trupul, iară nesocotind cum şi dumnezeirea iaste într-însul, veni şi să luptă cu Hristos şi aşa fu biruit de dumnezeire. Ci nu se ivi, că în ce chip păscariul, vrînd să vîneze péşte, nu slobozéşte undeţa goală în mare, ce pune un viiarme şi aruncă undeţa în mare, şi văzînd péştele viiarmele aleargă să-l mănînce şi nu cunoaşte undeţa, că iaste dinlăuntru, şi vrînd să înghiţă viiarmele să ţină de undiţă, aşijdirea şi Hristos vrînd că făcu să vîneze pre marele zmeu, învăli dumnezeirea lui cu trupul, că dumnezeirea în chip de undeţă, iară omeniia ca în chip de viiarme şi, îmbrăcîndu-se pre sine cu omenia, ca un viiarme vînă pre cel viclean diavol, ca pre un péşte; că diavolul, văzînd din afară omeniia şi nesocotind dumnezeirea denlăuntru, să înşălă, şi aşa vînat fu zmeul cel mare diavol. Pentru acésta lucru nu veni cu dumnezeirea
gol Fiiul lui Dumnezeu, ce luo trup den Fecioara | Mariia. f. 278r
[*Iară ascultă şi alta*]. Pentru că vrînd diavolul să înşale pre om şi să-l scoa[tă] den raiu nu se putea apropiia cu firea lui golă, ci să îmbrăcă în şarpe, şi aşa veni să înşale oamenii; că să fi venit gol, nu i-ar fi amăgit, pentru acéia îmbrăcă

[45] Mîntui.

trupul şarpelui şi se apropie de Evva şi şarpele să vedea, iară diavolul nu se vedea; şi pren şarpele văzut îşi fiace[46] lucrul cel nevăzut. Vezi cum doao firi era atuncea într-o faţă la cădéria lui Adam? Deci în ce chip atuncea firea şarpelui şi a diavolului se împreună într-o faţă şi o fire să vedea, adecă a şarpelui, iară diavolul nu se vedea, şi aşa scoaser[ă] pre om den raiu, aşa şi la Hristos, doao firi s-au împreunat: şi Dumnezeu şi omeniia; şi omeniia să vedea, iară dumnezeirea nu să vedea. Şi săvîrşi cea nevăzută dumnezeire, şi iară puse pre Adam în raiu, căci atuncea doao bune să împreunară şi-l puseră iară în raiu. Aceasta iaste pricina pre care să puse şi se féce Fiiul lui Dumnezeu om pămîntean[47].

Întrebare [XLIX]: Ce era lemnul[48] carele mîncă Adam şi se scoase din raiu?

Răspuns: Pentru lemnul acela mulţi-i zic cum zmochin să fie fost, [*alţii zic cum grîu să fie fost, alţii cum să fie fost poamă*], fără alţii îndrăzniră cum pohta fămeiei au fost; [*ci nici unele de aceéstea nu sînt adevărate, căci zicînd* Scriptura *lemn, arată cunoştinţa dumnezăiască şi aducîndu-şi Adam ca să fie Dumnezeu, acéia aducere aminte o pomeneşte* Scriptura *gustare. Şi îndată gîndi să fie Dumnezeu, îndată să dăzbrăcă de svînta lumină şi den raiu gonit fu. Dece trebuie să ştii cum lemnul al cunoştinţii era dumnezeirea. Şi aducîndu-şi Adam aminte să fie Dumnezeu, nu se făcu. Pentru acesta lucru iaste şi scris cum minţi pre Adam de multe şi vrînd să fie Dumnezeu, nu fu. Omul se féce Dumnezeu pentru ca să facă pre Adam Dumnezeu; deci trebuie să ştii cum lemnul cunoştinţii Dumnezeu iaste*].[49]

---

[46] Făcu.

[47] Aci se termină traducerea din *Alte întrebări*, ceea ce urmează reprezintă un fragment din scrierea atribuită tot lui Athanasie al Alexandriei, *Către arhontele Antioh, despre diferite probleme necesare, controversate în Sfînta Scriptură şi folositoare de ştiut fiecărui creştin* (J.P. Migne, *Patrologiae cursus completus, Patres graeci*, t. XXVIII, Paris, 1887, col. 598 C-710 C), şi anume întrebările XLIX şi I-XII şi răspunsurile lor.

[48] *Lemn*, aci în sens de *fruct*. Discuţia privind natura „fructului oprit" a reprezentat unul din motivele favorite ale literaturilor orientale — creştine sau islamice —; măr, smochin, bob de grîu? V. în acest sens consideraţiile unui contemporan al lui Milescu, D. Cantemir, *Sistemul religiei muhammedane*, trad. V. Cândea, Bucureşti, 1977, p. 32, 99, 108, 110.

[49] Întrebarea XLIX este fie dezvoltată şi modificată de traducător, fie interpolată cu un text luat din altă scriere a Sf. Athanasie. Fraza „Omul se féce Dumnezeu" etc. trebuie citită „Dumnezeu s-a făcut om pentru ca să-l îndumnezeiască pe Adam", loc comun al dogmaticii creştine. Întrebarea şi răspunsul ce urmează nu le-am aflat în opera Sf. Athanasie, deşi aparţin ca tematică şi stil scrierilor minore atribuite doctrinarului din Alexandria. Două rînduri mai jos *lemnul* e scris greşit *lemenul*.

Întrebare: Ce zice cuvîntul dela *Psalomul vecerniiei*: „Sui-se munţii şi se pogorî cîmpii la locul acela ci întărişi pre îns?"[50]

Răspuns: Pentru ce, pentru aşezăturile pămîntului zice acesta cuvînt Prorocul, arătînd porunca dumnezeiască cît iaste de vîrtoasă, pentru că zice cum „să suie munţii", adecă locurile céle înalte ale pămîntului stau sus, şi „să pogoară cîmpii jos, în locul cela ci l-ai întemeiat"[51], şi nici munţii să fac cum cîmpii, nici cîmpii să fac munţi, ci rămîn
munţii munţi şi cîmpii cîmpi. | Şi iarăş zice[52]: Munţii oame- f. 278v
nilor, iară cîmpii diavolilor, ce au căzut den cinste. Şi zice cum să sue oamenii derepţi de pre pămînt în ceriu şi se pogoară den ceriu ingirii cei căzuţi, făcîndu-să diavoli, întrînd întru adîncul pămîntului. Şi iarăş zic: munţii, apostolilor; iară cîmpii, fariseilor şi cărturarilor jidoveşti. Deci zice Prorocul pentru apostoli cum sue-se munţii, adecă apostolii să sue întru cunoştinţa dumnezeiască şi în ceriu pren credinţa lor şi a mărturisirii *Ievangheliii*, iară să pogorî cîmpii fariseii şi cărturarii jidoveşti.

[*Toate aceste întrebări fură 25. Aşijdirea acestialalte sînt ale svîntului nostru marelui Athanasie, patriarhul Alixandriei, către Antioh boiarinul, pentru multe şi de treabă întrebări carele sînt neînţelese întru* Svînta Scriptură].

[*Întrebarea I*:] Crezînd şi noi şi fiind[53] botezaţi întru Svînta Troiţă de o fire, şi zicînd Părintelui Dumnezeu, aşijdirea Fiiului Lui Dumnezeu şi Svîntului Duh iarăş Dumnezeu, în ce chip nu le zicem lor trei dumnezei, ci numai unul singur Dumnezeu? Şi în vréme ci unui singur Dumnezeu ne închinăm ivit lucru iaste cum într-o monarhie crédem, adecă într-un obraz, şi aşa sîntem jidovi. Iarăşi, să vom zice iară trei dumnezei, ivit lucru iaste cum sîntem

---

[50] *Psalmi*, 103, 9.

[51] Ibidem.

[52] *Zice*, în sens de *vrea să zică;* aci, ca şi mai jos, autorul comentează pasajul citat din *Psalmi* 103, 9.

[53] În text, greşit: *nefiind*.

elini, zicînd cum sînt mulți dumnezei[54]. Ce cuprins iaste cuvîntul și pricina credinții?

[*Răspuns:*] Numai cu credința, nu cu cercetarea, se cunoaște și se créde, că Dumnezeu de i să va cuprinde firea lui, nu iaste Dumnezeu. În vréme ci cu sufletile noastre și îngirii de Dumnezeu fiind făcuți și nu le putem cunoaște firia, cît mai vîrtos dară Făcătoriul acestora să-l cunoaștem? Deci cuvine-să nepriceput a fi, că mai după ce să cunoaște și să ivéște nu iaste deacii minunat? Pentru acéia credința creștinească și Dumnezeu cel în trei féțe, ci-L arată, nici unul iaste într-un[55] stat cum am zice, în chipul omenesc, după cum povestesc elinii. Nici iarăș trei dumnezei în chip osibiți unul de altul. Vai de poveștile elinești, că neîmpărțit iaste în trei staturi o fire a dumnezeirei. Pentru acesta lucru trebuie a ști cum nici cu cuvintele, nici cu cugetele poate pricépe mintea omenească cevaș de dumnezeire și toți cîți au sîrguit ca să cunoască pre Dumnezeu abiia obrazele lui au cunoscut, și cîții iarăși vrură pentru firea dumnezeiască să spuie, bezna apelor să o deșarte cu mîna lor au silit. Și cîți au gîndit că vor ajunge mai adînc, întru alte multe eresuri au căzut. Că Părintele și Dumnezeu nu după cum sînt eu zidit iaste și el Tată născut după Fiiul, nu Fiiul |
f. 267r iaste născut ca un fiu pămîntesc, nici Duhul Svînt iaste cuprins ca duhul omului, ci nepovestit și neajuns de fire iaste lucrul și taina dumnezeirei. Și nu zice: „Preste cum zicem că iaste aceasta întrebare", nici să zici: „Cu ce cuvînt?", că pre[ste] cuvînt iaste cuvîntul dumnezeesc[56]. Ce créde în Părintele, nu cerca lucrul. Închină-te Fiiului, nu cerceta nașterea lui. Laudă Duhul Svînt, nu cerceta taina Svîntei Troițe. Părintele de sus mărturisind, Fiiul botezîndu-se jos, Duhul Svînt în chip de porumb pogorînd.

[54] Aci se încheie întrebarea I. Propoziția următoare reprezintă începutul răspunsului și are sensul: „Iată o problemă de neînțeles; modul pietății se cunoaște și se cinstește numai cu credința, iar nu cu cercetarea". „Ce cuprins" este o eroare a copistului pentru „Necuprins".

[55] În text, greșit: *În trup*.

[56] Copistul a sărit cîteva cuvinte din originalul traducerii, după cum reiese din comparația cu textul grec în care aflăm: „Și să nu spui: Din ce cauză? pentrucă aceasta este mai presus de cauză, nici să nu spui: În ce mod? pentrucă modalitatea divină e mai presus de modalitate, nici să nu spui: Pentru care rațiune? căci Cuvîntul divin este mai presus de rațiune".

Lui i se cade mărire și cinste și închinăciune, acum și pururea și în veciia de véci, amin.

Întrebare [II]: De unde cunoaște omul cum s-au botezat și au luat Duhul Svînt [*Isaiia zice cătră Dumnezeu*][57], fiind prunc la svîntul botez?

Răspuns: Prorocul[58] Isaiia zice cătrе Dumnezeu: „Pentru frica Ta, Doamne, în zgău zămislim, și înoim duh den mîntuirea Ta"[59]. Deci în ce chip fămeia ce zămisléște, dentru săltătura pruncului în pîntece cunoaște că iaste grea, așa și sufletul celui adevărat creștin nu prin cuvintele părinților, ci prin lucruri și săltături și veselii ale inimii lui, și mai vîrtos în zilele acélia ci-s praznice și botezuri, și cu priceșteniia sfîntului trup și sîngelui lui Hristos pricépe dentru bucuriia trupului său cum botezîndu-se au luat Duhul Svînt.

Întrebare [III]: Cînd, și de unde și cum se făcură îngerii?

Răspuns: Nici de unde, nici cum s-au făcut îngerii poate fire de om să zică și să spuie, fără numai atîta că dentru nimic fiind, la ființă cu cuvîntul lui Dumnezeu se făcură. Iară cînd să fécеră, unii zic în zioa dentîi, iară alții zic și mai denainte de acéia zi, iară cel dintru svinți părintele nostru Epifanie, arhiepiscopul Chiprului, la cartea ce să chiamă *Panarion*, la cuvîntul ce să chiamă și-l face asupra lui Pavel Samosat ereticul[60], mai pre larg arată cum odată cu ceriul și cu pămîntul să fie făcuți și ei, nu mai nainte, și cu destoinicia cuvîntului surpă cuvintele altora. Și într-alt cuvînt al său arată acest lucru.

Întrebare [IV]: De unde cunoaștem cum îngirii să fie zidiți, că lucru ca acesta la cartea *Bitiei*[61] la *Svînta scriptură* nu se arată.

Răspuns: Cunoscînd Dumnezeu iubința ce avea jidovii cătră bodzi[62] [*adecă dumnezei*], pentru acela lucru la această carte nimic nu vru să arate pentru îngeri, nimic, pentru

[57] Cuvinte greșit intercalate aci, reprezentînd începutul întrebării a II-a, repetat îndată.

[58] În text, greșit: *Pruncul*.

[59] *Isaia* 26, 18.

[60] S. Epiphanii Arhiepiscopi Cypri, Πανάριον *(Haereses)*, LXV, 4–5.

[61] *Geneză*.

[62] Idoli.

ca să nu-i facă pre înşii dumnezei. Iară cum să fie zidit îngerii, ascultă Sfîntul Duh, unde zice pren Prorocul cela ci zice: „Lăudaţi pre Însul toate puterile lui, căci el zise şi se făcură, el porunci[63] şi se zidiră“[64].

Întrebare [V]: Dar oare dentru firea lumii[65] aceştiia ce iaste sînt, au din alte firi?

Răspuns: Întru cît iaste soarele mai luminos decît tot
267v văzduhul, întru atîta| şi firea îngirilor iaste mai presus osebită de toată lumea.

Întrebare [VI]: Oare cu cît să fie mai mult îngirii decît oamenii?

Răspuns: Oamenii zic cum noaozeci şi noao de puteri să fie îngeri şi alţi oameni, după pilda lui Hristos cea cu o sută de oi[67], alţii zic iară să fie cu noao părţi, după pilda cea cu zéce talere[68]. Alţi zic ca de o seamă să fie cu oamenii, aducînd aminte mărturie cuvîntul acela al *Scripturii* ce zice: „Puse hotară limbilor după numărul îngerilor“[69].

Întrebare [VII]: Firea îngirilor ce iaste osibită de a diiavolilor?

Răspuns: Firea nu iaste osibită, ci numai voia, în ce chip am zice a unui păcătos şi a unui derept.

Întrebare [VIII]: Cîte céte, şi firi îngereşti cîte sînt?

Răspuns: O fire iaste, ca aşa a oamenilor una. Iară céte, după cum multul întru bogoslovie Dionisie ne arată[70], zice 9 sînt, carele aceasta sînt: îngerii, mai marii îngirilor, începătoriile, volnicii, puterile, domnii, cei cîte cu 6 arepi serafimii, şi cei cu ochi mulţi hieruvimii, şi scaunile.

Întrebare [IX]: Cîte ceruri[71] sînt?

Răspuns: La mulţi iaste îndoită întrebarea aceasta, că *Cartea facerii* doauă ceruri[72] arată [73], iară svîntul Pavel

[63] În text, greşit: *porni*.
[64] *Psalmi*, 142, 2, 5.
[65] În text, greşit: *luminii*.
[66] În text, greşit: *Întru cînd*.
[67] *Matei* 18, 12.
[68] *Matei* 25, 28.
[69] *Deuteronom* 32, 8.
[70] S. Dionysii Ps.-Areopagitae, Περὶ τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας VI, 2.
[71] În text, greşit: *cinuri*.
[72] *Marginal:* ceriure.
[73] *Geneza*, I, 8.

şi al treilea ceriu văzu[74], iară prorocul David şi patruzeci[75], zicînd „Lăudaţi pre Însul ceriul ceriurilor“[76], şi trebue a şti că în ce chip firea omenească şi un om să zice şi mulţi, aşa şi firea ceriurilor şi un ceriu şi multe să zic.

Întrebare [X]: Cînd şi pentru ce căzu diavolul, pentru căci povestesc unii că nevrînd să se închine lui Adam căzu din înger.

Răspuns: Oare oamenii cei proşti zic acéstea. Că diavolul mai naintea de zidirea lui Adam greşi. Şi ivit lucru iaste că pentru semeţiia lui căzu, după cum zice prorocul Isaiia, gîndind cum „Scaunul mieu îl voi pune asupra norilor şi voiu fi tocmai cu Cel înalt“[77].

Întrebare [XI]: Dară pentru ce îl iertă Dumnezeu a dodei[78] firea omenească?

Răspuns: Pentru ca aceia Ce-l iubesc să să arate, şi ceia ci iubesc trupeştile să se dovedească. Că nefiind neprieteni, ostaşii cei buni ai înpăratului cum să vor cunoaşte? Deci, diavolul pricină se face biruinţei şi cununilor şi cinstei celora ci iubesc pre Dumnezeu.

Întrebare [XII]: Căzînd diavolul den ceriu, cum scrie la Iov[79], cum veniră îngerii lui Dumnezeu să stea înaintea lui Dumnezeu şi diavolul în mijlocul lor?

Răspuns: Nu arată *Scriptura* cum diavolii în ceriu să fie mers între îngeri. Deci iată că au fost pre pămînt. Că oriunde vor fi îngeri înaintea lui Dumnezeu dvoresc. Ci trebue să ştim cum prin mijlocul a unui înger Sfîntul Dumnezeu răspundea...[80]

[74] *II Corinteni*, 12, 2.
[75] Corect: *şi al patrulea ceriu*.
[76] *Psalmi*, 148, 4.
[77] *Isaia*, 14, 14.
[78] A război.
[79] *Iov*, 1, 6.
[80] Aci se opreşte textul spătarului. Urmează o filă albă intercalată la legat, probabil cu intenţia completării copiei. Cartea *Către Antioh* continuă cu alte întrebări privind farmece, demonologie etc., pe care traducătorul le va fi lăsat deoparte.